

TÜRK VE YUNAN AZINLIKLARININ MESLEK EDİNME VE EĞİTİM SORUNLARI

Doç. Dr. Baskın ORAN*

Efendim ben esas olarak eğitim sorunundan bahsetmek istiyorum. Yalnız, bu toplantının şimdiye kadar sürmüş biçimine değişik açıdan iki ek boyut getirmek istiyorum.

Birinci ek boyut, yalnız Batı Trakya'dan bahsetmeyeceğim. Konuşmamda karşılaştırmalı yöntem kullanacağım, iki azınlık arasında mukayese yapacağım. İki nedenle: Birincisi, akademik neden. Burası bir üniversite. Üniversite, meseleleri çok yönlü ele alır. Toplantının düzenleyicileri de bunu bildikleri için Yunanistan'dan Batı Trakya Türkleri konusunda Yunanlı konuşmacı çağırmak istediler ama bu gerçekleşemedi; gelecek olan kimseler gelemedi. Bu boşluğu da bir miktar kapatmak için ben olayı karşılaştırmalı olarak ele alacağım. İkinci neden, pratik bir neden: Burada eğer iki tane azınlıktan söz ediyorsak, iki vatan ve iki tane anavatandan söz ediyorsak, ortada bir "şey" (cho-se) değil bir ilişki vardır. Bir ilişki olunca da, ancak bu ilişki açısından olaya baktığımızda birtakım şeyleri görebiliriz. Aksi takdirde göremeyiz. Bir ağlama duvarı önünde kendi kendimizi entelektüel olarak tatmin ederiz, olur biter. Ama bunun da bir faydasının dokunacağını ne ben sanırım, ne de siz.

İkinci boyuta gelince. Biz genellikle bir konuyu anlatırken içeriğinden bahsediyoruz. Oysa içerikten önce anlatılması gereken bir şey vardır: Konum. Yani olayı, zaman ve mekân olarak o olayın dünyada ayağını bastığı yeri tanımlayarak anlatmaya başlamak gerekir. Onun içeriğine ancak ondan sonra geçmek gerekir. Ben konuyu böyle bir plan içinde anlatmayı düşündüm. Şimdi, buradan başlayalım isterseniz.

---

* Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi.

Önce, azınlık tanımı. Azınlık tanımında iki noktadan hareket etmek mümkün. Biri hukuksal, diğeri de sosyolojik. Sosyolojik olarak bu azınlık sözcüğü, yaratabileceği izlenimin aksine, sayı faktörüyle pek ilgisi olmayan bir konudur. Aksi halde, G. Afrika Cumhuriyeti nüfusunun yüzde 80'ini oluşturan Zulular azınlık değil, dominant grup sayılırdı. Yani azınlık, bir toplum içinde farklı nitelikler gösteren ve esas olarak baskı faktörüyle tanımlanan bir gruptur. Eşcinseller bir azınlıktır. Hatta, toplumun yüzde 50'sini oluşturan kadınlar bir azınlıktır, çünkü akşam karanlıktan sonra sokağa çıkamazlar veya araba kullandıklarında arabaları sıkıştırılır.

Bir de konumuz itibariyle hukuksal olarak ele almak var ki, burada esas olarak onu uygulamak lazım. Bu açıdan azınlık olmak için önce o ülkenin vatandaşı olmak gerekir. Aksi takdirde azınlık değil, "yabancı"dan söz ediyoruzdur. Azınlık, bir ülkenin vatandaşı olan ve o ülkenin çoğunluğundan farklı nitelikler gösterdiği için baskı ögesini şu veya bu biçimde hisseden, genellikle de çoğunluktan sayıca az olan gruptur. Azınlık kavramında vatandaşlık kavramı olmasaydı, bu kavram tâ antik çağlara götürülebilirdi. Oysa ancak Reform'un ortaya çıktığı Onaltıncı Yüzyıla kadar götürülebilir ve azınlık koruma belgelerinin ilk örneği, Protestanları korumak için çıkarılan ve sonuçta geri alınan 1598 Nant Fermanıdır. Azınlık konusu Onaltıncı Yüzyılda dinsel azınlıklarla başlar, ondan sonra Onsekizinci Yüzyıl sonu ve Ondokuzuncu Yüzyılda ulus devlet olgusunun ortaya çıkmasıyla ulusal azınlıklar biçimine dönüşür ve esas olarak Milletler Cemiyeti döneminde uluslararası politikaya büyük girişini yapar. Bugün de azınlık hakları, daha önceki hocalarımızın anlattığı gibi Birleşmiş Milletler ve AGİK çerçevesinde insan haklarından ayrılarak sürmektedir.

Şimdi, benim azınlık tanımına ilişkin yaptığım bu kısa açıklamadan sonra geçeceğim husus, bu karşılıklı Türk ve Yunan azınlıkların nasıl oluştuğudur. Bunun arkasından Türkiye'yi, onun ardından da Yunanistan'ı ele alarak önce teorik durumu, sonra da uygulamayı anlatacağım ve bir sonuca varacağım.

Bunlar nasıl oluştu? Türkiye ile Yunanistan karşılaştırmalı olarak ele alınınca iki tane şanssız millet ve ülke. Çünkü Yunanistan 1800'lerin başında kendi ulusal kimliğini Türklerle savaşarak oluşturmuş, Türkiye de kendi ulusal kimliğini bu olaydan tam 100 yıl sonra Yunanistan'la çarpışarak inşa etmiş. Dolayısıyla, bunlar birbirleriyle tanımlanan ve birbirleriyle olumsuz unsuru dikkate alarak tanımlanan iki tane millet oluşturmuşlar. Şanssızlık bir kere buradan başlıyor. Arkasından, Türk Kurtuluş Savaşından sonra azınlıkların bir yabancı unsur olduğu fikri ortadayken ve aynı zamanda 1878'den bu yana Osmanlı İmparatorluğundaki azınlıklar imparatorluğu parçalamak için özel olarak kullanıldığından, bir mübadele fikri ortaya çıkmış. Mübadeleyi en fazla isteyenler, bir ulus devlet kurmak isteyenler yani Türkler. Ama Yunanistan, Türkiye'den kaçan Rumların oraya yerleştirilebilmeleri için yer açmak zorunda ve anladığımız kadarıyla azınlıkla-

rın mübadelesi konusundaki ilk girişimi Curzon ve Milletler Cemiyeti aracılığıyla Yunanistan yapıyor. Türkiye de hemen kabul ediyor.

30 Ocak 1923 tarihli Mübadele Sözleşmesi, ki Lozan'da imzalanan 18 metinden biridir, 2. maddesiyle bir istisna getiriyor: İstanbul belediye sınırları içindeki Rumlar ile Batı Trakya'daki Müslümanlar bu zorunlu mübadele dışında bırakılacak, deniyor. Bunun da hikâyesi kısaca şudur: Batılılar Fener Patrikhanesinin kalması için bastırmıştır. Türkiye de ısrar etmemiştir ve Patrikhane kalmıştır. İstanbul Rumları da ona cemaat olarak bırakılmıştır. Bunun karşılığında da, o zamanlar henüz statüsü saptanmamış olan Batı Trakya Müslüman Türkleri de karşılık olarak orada bırakılmıştır. Yani efendim, benim burada söylemek istediğim, bu iş tâ meselenin başından beri zor iştir. Yani, iki tane birbiriyle hiç anlaşması mümkün olmayan insanın evlenmesinin tâ işin başından zorluk arzemesi gibi. Çünkü çok açıktır, bunu söylemekten de çekinmemek gerekir, bu azınlıklar karşı tarafa sorun çıkarsınlar der gibi bırakılmıştır. Beşinci kol gibi bırakılmıştır. Dolayısıyla, evsahibi devletler bu azınlıkları hep yabancı bir doku, kanserli bir doku gibi algılamış ve devamlı surette o dokuyu reddetme yoluna gitmişlerdir, mesele budur.

Şimdi, bu azınlıkların statüsüne gelince, bunların statüsü bir kere İstanbul Rumları (ve sonradan Lozan Barış Antlaşmasının 14. maddesiyle mübadeleden ayrık tutulmalarına ve azınlık haklarına kavuşturulmalarına karar verilmiş, İmroz ve Bozcaada Rumları) için Lozan Barış Antlaşmasının 37 ilâ 44. maddeleridir. Batı Trakya Türkleri bakımından ise, benim yorumuma göre 1913 tarihli Atina Mukavelesinin 3 numaralı protokolü -ki daha önce Prof. Toluner tarafından da zikredildi-, 1920 Yunan Sevri (bunun bizim Sevr ile bir ilişkisi yoktur; Yunanistan'a yükümlülükler getiren genel bir azınlık koruma antlaşmasıdır) ve Lozan Barış Antlaşmasının 45. maddesidir. Tabii bu arada, iki taraf için de Mübadele Antlaşmasının kendisini, 1951 ve 1968 gibi ikili kültür anlaşmalarını ve mübadele antlaşmasının çıkardığı sorunları çözmeye yönelik 1926 ve 1930 tarihli metinleri de, akademik bakımdan eksiklik kalmasın diye zikrederek hızla geçiyorum.

Şimdi, bütün bu laflardan aklımızda kalması gereken ne? Şu: Bu iki ülkeyi bağlayan ve meseleyi düzenleyen temel metin olan Lozan'ın üç maddesi. Bir, 37. madde. Özet olarak şunu söyler: Bu aşağıdaki maddelere yani azınlıkların korunmasıyla ilgili 38 ilâ 44. maddelere aykırı yasa vs. yapılamaz, resmî düzenleme yapılamaz. İki, 40. madde karşılıklı azınlıkların okul kurmak, yönetmek ve denetlemek, bu okullarda kendi dillerini serbestçe kullanabilme hakkını düzenler. Üç, 41. madde bu azınlıkların yoğun oldukları yerlerde azınlık çocuklarının ilkokullarda anadilleriyle eğitim görebilmelerini sağlamak için evsahibi devletin gerekli kolaylıkları göstereceğini, hatta para katkısında bulunacağını söyler.

Şimdi, bu pek de kısa olmayan girişten sonra iki ülkede azınlığın eğitim durumuna geçebiliriz. İki taraf da tâ işin başından beri bu işi kitabına göre götürmeyeceğini gös-

terdi. Yunanistan Evros ilinden yani Türkiye sınırına bitişik ilden Türkleri hemen temizledi. Ya Türkiye'ye göçe zorladı, ya da Batıdaki Yunan illerine doğru göç ettirdi. Orada birkaç Çingene dışında Müslüman bırakmadı. Ayrıca, Yunan ordusuyla birlikte Türkiye'den kaçan Rumlar gidip Batı Trakya Türklerinin arazilerine, daha da vahimi evlerine yerleşip oturdular.

Türkiye de daha işin başından, İmroz ve Bozcaada Rumlarına sağlaması gereken yönetim özerkliğini vermedi. Üstelik, sanırım ilk eğitim ihlâli budur, 1927 yılında çıkarıldığı 1151 sayılı yasanın 13. ve 14. maddeleriyle, Lozan'ın 14. maddesine aykırı olarak, bu iki adadaki Rum okullarından Rumca tedrisatı kaldırdı.

Bu yasayı okuduğumuzda, hiçbir yerde "Rumca tedrisat yapılmaz, yasaktır" demez. Fakat bir bakarsınız, müfredatta Yunancadan hiç söz yoktur. Tamamen bir Yozgat'taki veya Çankırı'daki bir okuldan bahseder gibidir. Fakat sonunda da, "Ders saatleri dışında Yunanca özel kurslar konabilir" der. Mesele de zaten buradan anlaşılır. Bu adalarda özel polis örgütü kurulması gerekmektedir. Kaymakamın vs. ada halkı tarafından seçilmesi gerekmektedir. Okulların azınlık okulu olması gerekmektedir. Ama bütün bunlar hiçbir zaman uygulanmamıştır. Bu arada söyleyeyim, 1950'lerin başında iki ülke arasındaki iyi ilişkiler sonucu bu iki adada Rumca eğitim tekrar başlamış, fakat 1964'te 502 sayılı yasayla yine yasaklanmıştır. Arkasından, 1961'de 222 sayılı yasa çıkarılmış, tüm azınlık okulları Milli Eğitim Bakanlığı Özel Okullar Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır. Bu da Lozan 40. maddeye aykırıdır. 1964 yılında 410/11 sayılı hükümet genelgesi Ortodoks din adamlarının Rum azınlık okullarına girmesi yasağını getirmiştir. Kasım 1964'te çıkarılan 3885 sayılı kararname bu okullarda sabah duası yapılmasını yasaklamıştır.

Diğer yandan, gelelim Yunanistan'daki ihlâllere.

Bir kere, daha önce sözünü ettiğim 1913 Atina'nın 3 numaralı protokolünün 15. maddesi Müslüman özel okullarını tanımakta, bunların gelir kaynaklarına saygı gösterileceğini ve buralarda eğitimin Türkçe yapılacağını söylemektedir. Yunanistan bu protokolü tanımamaktadır.

Yunan Sevri 8. ve 9. maddeleriyle eğitim konusunda daha da geniş haklar getirmektedir ama Yunanistan Yunan Sevrini de tanımamaktadır.

Batı Trakya azınlığının eğitimini ilgilendiren ilk Yunan yasası 1920'de çıkarılan 2345 sayılı yasadır ve bu yasanın 12. maddesinin 4. fıkrasının 2. bendi, Müslüman cemaate ait Müslüman okullarının yönetilmesi ile, buralarda görev alacak öğretmenlerin atanması ve görevden alınması yetkisini, sözkonusu cemaatin yönetim kurullarına vermektedir. Bu yasa 29 yıl boyunca yürürlüğe konmamış, 1949'da konmuşsa da 1967'da cuntanın gelmesi üzerine cemaat heyetleri yine Yunan devleti tarafından atanmaya başlanmıştır.

Yunanistan'daki Türk azınlık okulları, 1954'te çıkarılan "Papagos Kanunu"nun fiilen uygulandığı üç yıllık süre dışında, Türk okulu olarak tanınmamıştır.

Bir sorun da, kitap yokluğudur. Türk azınlık okullarında okutulacak kitaplar 1951 ve 68 eğitim anlaşmalarına göre Türkiye'den gelecektir. Ama Yunanistan, örneğin "İstanbul-Ankara arası bilmemkaç kilometredir, iki taraftan iki araba hareket ediyor, hızları şu kadardır, nerede buluşurlar?" diye problem soran matematik kitabını, Atina'dan değil de Ankara'dan örnek veriyor diye yasaklamaktadır.

Aynı eğitim anlaşmalarına göre, Türkiye'den gelmesi gereken öğretmenler ("kontenjan öğretmenleri") çıkartılan idari zorluklar sonucu fiilen gelememektedir.

Yunanistan 1966'da bir Selanik Özel Pedagoji Akademisi (SÖPA) kurmuştur. Bu öğretmen okuluna sadece azınlığın Pomak kökeninden gelen gençler alınmakta, bunlara burslu olarak Yunanca eğitim verilmekte, sonra bu gençler Türk azınlık okullarına tercihli olarak öğretmen atanmakta, bunların Yunanca eğitim yaptırılmaları istenmektedir. Bu uygulamalara, ilginçtir, azınlık arasından en çok Pomak kökenliler tepki göstermekte, çocuklarını bu okullara yollamamakta, boykot yaptırmaktadırlar. Uzatmamak için anlatmıyorum, azınlık arasında bir Pomak kökenliye "pomak" demek bir tür hakarettir; Pomaklar, hiç istisnasız, çok çeşitli sosyo-psikolojik ve ekonomik nedenlerle kendilerini Türk saymaktadırlar.

1977'de çıkartılan iki yasa, 694 ve 695 sayılı yasalar, okul kurma ve denetleme yetkisini cemaatin elinden tamamen alarak valilerin eline vermiştir. Bu yasalarla, bütün yetkiler yani öğretmen kadrolarının ihdası, kullanılması, iş sözleşmelerinin yapılması, müdür ve müdür yardımcısı atamaları, müfredat programının yapılması, ders saatlerinin saptanması, derslerin hangi alfabeye okutulacağına varıncaya kadar bütün ayrıntılar Milli Eğitim ve Mezhepler Bakanlığının yetkisine bırakılmıştır.

Bu ihlaller, daha önce Sadık Ahmet tarafından bir parça değinilen Yasak Bölge'de tabii ki çok daha ağırlaşmaktadır. Örneğin, küçük bir örnek, bu bölgede yer alan Şahin'in azınlık ilkokulu müdürü Salih Sülko bir resmî yortuda meçhul asker anıtına koyduğu okul çelengine Elence olarak "Şahin Türk İlkokulu" yazdığı için karakola çağırılmış, tokatlanmış ve bir süre sonra öğretmenlikten atılarak Yasak Bölge giriş çıkış pasosuna el konmuştur.

Sonuçta, Batı Trakya'da bugün yaklaşık 250 ilkokulda 10-12.000 öğrenci vardır, buna karşılık 2 azınlık lisesinde 637 öğrenci okumaktadır, bu liseler de 1985'ten bu yana hiç mezun vermemiştir. Çünkü, bu baskılara ek olarak, Türkçe okunan derslerden de Yunanca mezuniyet sınavı yapmak gibi hem yürürlükteki anlaşmalara hem de mantığa aykırı olan uygulamalar söz konusudur.

Programda meslek edinme sorunları da zikredilmiş, onu da ihmal etmeyeyim. Yunanistan'da Dikaça adlı bir kurum vardır. Yurtdışından alınan yüksek okul diplomala-

rının denkliğini onaylar. Bu kurum Türkiye'den alınan diplomalara denklik vermemekte, dolayısıyla Türkiye'de okuyan Batı Trakyalı Türk gençleri eczane açamamakta, doktorluk yapamamaktadırlar. Ayrıca, Türkler tarlalarını süremesinler de göç etmek zorunda kalsınlar diye azınlık mensuplarına traktör ehliyeti verilmemesi konusu da var ama onun çok daha fazla bilindiğini varsayıyorum.

Konuşmanın başında, azınlıkların durumunu karşılaştırmalı olarak ele alacağımı söylemiştim. Yunanistan'la ilgili olarak sözünü ettiğim bu eğitim baskıları, ne yazık ki, Türkiye'de de yansımaları bulmaktadır. Örneğin Türkiye de Yunanistan'dan gelen ders kitaplarını yasaklamakta, kontenjan öğretmenlerinin gelişini geciktirmekte, ders programlarına, öğretmen atamalarına ve okul yönetimlerine müdahale etmektedir. Gazetelerden anımsayacaksınız, bu yıl Rum azınlık liselerindeki öğrenciler üniversite giriş sınavlarını kazandıkları halde üniversiteye giremediler çünkü bazı derslerden öğretmenleri olmadığı gerekçesiyle bu liselerden mezun olamadılar. Bunlar Türkiye için üzücü şeylerdir.

Şimdi gelelim sonuca.

Efendim, azınlıklar meselesi iki biçimde anlaşılabilir. Ya bir dostluk köprüsü olarak anlaşılabilir, yahut da birbirinden intikam alma yarışı biçiminde anlaşılabilir. Karşılıklılık ilkesi açısından düşünüldüğünde, karşılıklılık iki ülke arasındaki bu azınlık meselesinde maalesef hep olumsuz biçimde anlaşılmış, olumsuz biçimde işletilmiş, hep bir ülkede yapılan hata veya kötü uygulama ötekisinde de aynen veya misliyle yansımaları bulmuştur. Bunu kimin başlattığını saptamak da zordur. Fakat bu böyledir.

Bu tatsız karşılıklılık anlayışı, bir tek 1950-60 arasında önemli ölçüde düzelmişti, o kadar. Herkes kendi kapısının önünü süpürsün. Başkasının kapısının önünün pis oluşu, benim kendi kapımın önünü pisletmeme gerekçe olamaz. Onun için, sözümü bitirirken, Türkiye bakımından yapılması gereken şeylerden söz edeceğim; ancak ona gücüm yeter. Yetmez ya, neyse.

Türkiye'de Rum azınlığı konusu, görünürde, Dışişleri Bakanlığının yetkisindedir. Ama durum hiç de böyle değildir. Dışişleri Bakanlığı, hem ciddi bir kurum olduğu için hem de Batı Trakya'daki durumu hesap ettiği için bu konuda akılcı davranmaktadır ama örneğin bir Vakıflar Genel Müdürlüğü bir gün kalkmakta, Türkiye'deki bütün vakıflara % 5 vergi koymaktadır. Tabii, bu arada azınlık vakıfları da bundan nasibini almaktadır. Bu verginin gelmesinden bir ay sonra, Yunanistan'daki Türk vakıflarına da aynı vergi gelmektedir. Bu vakıflar zaten zor ayakta durmaktadır, bu durumda yıkılmaktadır. Bir gün bir İstanbullu Rum karakola çekilerek kendisine ahiret sualleri sorulmaktadır, ertesi gün aynı şey bir Batı Trakyalının başına gelmektedir. Burada Türkiye'nin yapması gereken, bu konuyu A'dan Z'ye Dışişleri Bakanlığının yetkisine vermek ve Dışişlerinin yazılı izni olmaksızın azınlıklar hakkında kuş uçurtulmasını yasaklamaktadır. Dışişleri Bakanlığı, birtakım devlet kuruluşlarının (özellikle Milli Eğitim Bakanlığı, Vakıflar, İçişleri

Bakanlığı) uygulamaları yüzünden saçını başını yolmaktadır Çünkü fatura anında Batı Trakya azınlığına çıkarılmaktadır.

Türkiye açısından işin özü şudur: Daha önce Büyükelçi Alaçam'ın da belirttiği gibi bugün sayısal denge ortadan kalkmıştır. 1964'te Yunan uyrukluların bîgünah biçimde Kıbrıs olayları yüzünden Türkiye'den sınırdışı edilmeleri üzerine İstanbul ve iki adadaki Rum azınlık Yunanistan'a göç etmiştir. Bugün geriye 2500 kişi kalmıştır ve Yunanistan bu 2500 kişiyi gözden çıkarmış durumdadır.

Oysa, Batı Trakyalı Türkler İstanbullu Rumların kendileri için ne kadar önemli olduklarının farkındadırlar. Nitekim, 1924'ten itibaren Trakya gazetesini çıkaran ve bugün rahmetli olmuş bulunan Osman Nuri Fettahoğlu, 1955'teki o çok üzücü 6-7 Eylül olayları üzerine gazetesinde şöyle yazmıştı: "Türk vatandaşı Rumlar! Yunan vatandaşı Türklerin samimi üzüntülerini kabul ediniz!".

Türkiye bu konuda artık karşılıklılık unsurunu tamamen unutmamalı, bu Rumların kendi vatandaşı olduklarını da hatırlayarak, kelaynaklar kadar kalmış bu insanlara, Türkiye'nin uluslararası insan hakları sicilini de bir miktar düzeltmeye olanak verecek bir kadife eldiven muamelesi uygulamalıdır. Türkiye'nin Rum azınlık bakımından yapması gereken budur.

Batı Trakya Türk azınlığı konusunda da Türkiye'nin yapması gereken, uluslararası ortamın kullanılmasıdır. Özellikle AGİK ortamında oluşan insan ve azınlık hakları atmosferi, Avrupa Topluluğu üyesi bir Yunanistan üzerinde kullanılacak en etkili ve meşru silahtır. Zaten bu, 1980'den sonra meyvelerini vermeye başlamış ve bugün Yunanistan, eğitim konusunda değil ama hiç olmazsa ekonomik konularda Batı Trakyalılara AT zoruyla normal vatandaş muamelesi yapma yoluna girmiştir. Nitekim azınlığın gayrimenkul almasına izin vermeye (ki vermiyordu), evleri tamir etmeye izin vermeye başladığı yönünde haberler gelmektedir. Bu, doğrudan doğruya, Batı Trakyalının 70 yıldır yaptığı mücadelenin 1980'lerin uluslararası ortamında sonuç vermesidir.

Son söz şu: Bu, karşılıklılık unsurunun iki ülke arasındaki atmosferi zehirlediği bu ortamda gerçi her iki azınlık da zarar görmektedir ama Batı Trakyalı için bambaşka bir durum vardır. O da şudur: İstanbul Rum azınlığı esas olarak kentlidir, burjuvadır. Burjuvazi baskı gördüğü zaman, içi yana yana da olsa, sermayesini transfer ettiği gibi daha rahat edeceği yere uçar. Fakat sınıf olarak Batı Trakya azınlığı köylüdür. Kökü topraktır. Kolay kolay yerinden ayrılamaz. Ayrıca, İstanbul azınlığı baskı gördüğü zaman İstanbul'daki kolejlere gidebilir ama, Batı Trakyalı orada bunu yapamaz. Meselenin bir de bu yönünü düşünmek gerekiyor.